

СТРАТЭГІЯ ПЕРАКЛАДУ ЯК АБ'ЕКТ ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДАЛАГІЧНАЙ РЭФЛЕКСІІ І ПРАКТЫЧНАГА АНАЛІЗУ Ў ДАСЛЕДЧЫЦКІМ РАКУРСЕ В. П. РАГОЙШЫ

І. Б. Лапцёнак

Кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

Інстытут павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі

«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»,

вул. Каліноўскага, 12, 220086, г. Мінск, Беларусь, laptenokirina@tut.by

У артыкуле разглядаюцца актуальныя аспекты стратэгіі мастацкага перакладу, увасоблення ў даследчыцкім ракурсе В. П. Рагойшы. Ааналіз асноўных палажэнняў яго работ, якія складаюць тэарэтычную аснову беларускай школы мастацкага перакладу, дазваляе вызначыць кампаненты стратэгіі перакладу на макра- і мікраўзроўні. У выніку даследавання канцэптуальных падыходаў выяўлена сувязь стратэгіі перакладу з яго мэтамі, функцыямі, умовамі, паэтыкай, моўнай спецыфікай, устаноўкамі і творчымі прынцыпамі перакладчыка.

Ключавыя словы: мастацкі пераклад; стратэгія перакладу; паэтыка перакладу; спецыфіка перакладу з блізкароднасных моў; адэкватнасць і эквівалентнасць перакладу; лінгвістычны, літаратуразнаўчы і агульнафілалагічны падыходы да перакладу.

На сучасным этапе адзначаецца мэтазгоднасць навуковых пошукаў, звязаных з комплексным даследаваннем паняцця «стратэгія перакладу», асэнсаванне якога ўяўляе цікавасць для пераклада- і літаратуразнаўцаў, лінгвістаў, культуролагаў, перакладчыкаў, выкладчыкаў тэорыі і практыкі перакладу [1]. Яно ўжываецца як у самым шырокім сэнсе – «як трэба перакладаць», «майстэрства перакладу», так і ў вузкім, калі абазначае перакладчыцкія «аперацыі», «трансфармацыі», накіраваныя на рашэнне канкрэтных задач.

Стратэгія перакладу ахоплівае шэраг узаемазвязаных кампанентаў рознага парадку, якія ўплываюць на яе фарміраванне, рэалізацыю і вынікі ўвасоблення. Яе своеасаблівасць непасрэдна звязана з канцэптуальнымі падыходамі, існуючымі ў навуцы аб перакладзе, іх адметнасцю і ўдасканаленнем. Па сутнасці, стратэгія перакладу залежыць ад тэарэтыка-метадалагічнага ўзроўню перакладазнаўства, яго метадычнай базы, развіцця практыкі перакладу.

Вопыт шырокіх і рознабаковых назіранняў, адлюстраваны ў работах Вячаслава Пятровіча Рагойшы, адрозніваецца шматаспектнасцю асэнсавання стратэгіі перакладу, што знаходзіць увасабленне ў акцэнтацыі пэўных паняццяў, навуковых катэгорый, канцэптуальнасці выпрацаваных падыходаў і іх прыкладной значнасці.

Сярод навуковых работ, што складаюць тэарэтычную аснову беларускай школы мастацкага перакладу, вылучаюцца манаграфічныя даследаванні В. П. Рагойшы «Пераклад Якуб Колас...» (1972), «І нясе яна дар...: Беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах» (1977), «Проблемы перевода с близкородственных языков: Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод» (1980), «Напісана рукой Купалы» (1981), «Кантакты» (1982), «Вяршыні: 3 невядомага і забытага пра Янку Купалу, Якуба Коласа і Максіма Багдановіча» (1991), «І адгукнецца слова ў слове...» (1992), «Мой Трыглаў: Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч» (2012). На працягу апошняга дваццацігоддзя Вячаславам Пятровічам апублікаваны шэраг навуковых артыкулаў і дакладаў, у якіх увасоблены, акцэнтualізаваны і пашыраны палажэнні яго асноўных даследаванняў, праведзены грунтоўны аналіз дзейнасці вядомых беларускіх і замежных перакладчыкаў, дзякуючы якім значна ўзбагаціліся ўспрымаючыя літаратуры: «Мастацкі пераклад у сістэме інфармацыйнай прасторы ўсходніх славян (90-я гг. XX ст.)» (2002), «Структура санетаў Янкі Купалы як перакладазнаўчая праблема» (2002), «Автор перевода и автор оригинала» (2006), «З Франковае крыніцы» (2006), «Зрением сердца» (2012), «Напісанае – застанецца!» (2012), ««Кабзар» Тараса Шаўчэнкі ва ўзнаўленні Уладзіслава Сыракомлі» (2013), «Пра мастацкі пераклад жартам і ўсур'ёз» (2013), «Пасланне Янкі Купалы беларускім партызанам: парадокс “зваротнага перакладу”» (2014), «Кандрат Крапіва –

перакладчык» (2016), «Проблемы текстологичной подрыхтоўкі перакладных выданняў» (2016), «Францыск Скарына: паэтыка перакладу («Плач Ерамii»)» (2017), «Міхайла Кацюбінскі і яго пераклад верша Янкі Купалы “А хто там ідзе?”» (2017) і інш. У вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў «Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка» (БДУ, 2020) у канцэнтраваным выглядзе ўвайшлі яго канцэптуальныя аўтарскія напрацоўкі па тэорыі, гісторыі і практыцы мастацкага перакладу (раздзелы «Мастацкі пераклад: тэарэтычны аспект», «Параўнальная паэтыка і мастацкі пераклад»).

Аktуальныя аспекты фарміравання, выяўлення і рэалізацыі стратэгіі перакладу з’яўляюцца аб’ектам даследчыцкага аналізу В. П. Рагойшы як у тэарэтыка-метадалагічным, так і ў практычным ракурсах.

Параўнальна-гістарычны разгляд у адпаведнасці з літаратурна-творчымі традыцыямі часу ажыццяўляецца падчас даследавання гісторыі развіцця беларускага мастацкага перакладу – пачынаючы ад першых скарынаўскіх кніг, дзейнасці С. Буднага, В. Цяпінскага, праз асаблівасці мастацкага перакладу XIX ст. у творчасці А. Абуховіча, Я. Баршчэўскага, А. Вярыгі-Дарэўскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, А. Ельскага, Я. Чачота да фарміравання і развіцця асноў рэалістычнага перакладу ў творах класікаў беларускай літаратуры М. Багдановіча, Я. Купалы і Я. Коласа [2, с. 189–205].

Пры аналізе ўзнаўленняў мастацкай літаратуры XX ст. даследчыкам шырока прымяняецца параўнальна-тыпалагічны метад. У навуковым дакладзе «Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур: типология, рецепция, художественный перевод» (1993), прадстаўленым на саісканне вучонай ступені доктара філалагічных навук (падрыхтаваны на аснове абагульнення палажэнняў шэрага работ 1970-х – пач. 1990-х гг.), упершыню аб’ектам грунтоўнага аналізу становіцца даследаванне перакладу ў рамках усеславянскай міжлітаратурнай супольнасці. Абапіраючыся на асобныя пазіцыі работ М. П. Аляксеева, В. В. Капцілава, І. Левага, Л. М. Мкртчана, М. Г. Новікавай, А. Попавіча, П. Топера, А. В. Фёдарова, К. І. Чукоўскага, Я. Р. Эткінда, аўтарам распрацавана канцэпцыя блізкамоўнага мастацкага перакладу, у якой адлюстравалася разуменне тэорыі мастацкага перакладу як сінтэтычнай філалагічнай навукі, – гэта стала своеасаблівым прарывам у развіцці навукі аб перакладзе, што трымалася на ізаляванасці двух розных падыходаў.

Вядома, што напачатку станаўленне савецкай тэорыі мастацкага перакладу адбывалася галоўным чынам у літаратуразнаўчым русле, з 1950–1960-х гг. пачалося развіццё лінгвістычнага перакладазнаўства. З гэтага часу развіваліся адасоблена дзве тэорыі – «чыста» літаратуразнаўчая тэорыя мастацкага перакладу і «чыста» лінгвістычная. Паміж навуковымі праціўнікамі нярэдка ўзніклі ярасныя спрэчкі, на сімпозіумах і ў друку праходзілі ўсесаюзныя дыскусіі. З цягам часу лінгвістычны падыход стаў пераважаць. У пераліку спецыяльнасцей ВАК тэорыя перакладу замацавалася ў сферы мовазнаўства – увайшла ў навуковую спецыяльнасць «10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Абарона работы Вячаслава Пятровіча на саісканне вучонай ступені доктара філалагічных навук была адкладзена на працяглы час і адбылася толькі ў 1993 г. на пасяджэнні спецыялізаванага вучонага савета па філалагічных навукх пры Інстытуце сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага Расійскай акадэміі навук.

Хацелася б асобна звярнуць увагу на навуковую смеласць і паслядоўнасць поглядаў вучонага, які ў гэты час па сутнасці распачаў распрацоўку агульнафілалагічнага падыходу да перакладу, заснаванага на дваадзінай навуковай базе – лінгвістыцы і літаратуразнаўстве, што стала значным крокам наперад у развіцці метадалогіі перакладазнаўства ў к. XX ст. Даследчык даказаў, што не ўся ўвасобленая ў мастацкім творы інфармацыя мае адносіны да мовы, вызначыў тыя яе віды, што непасрэдна звязаны з мастацкай структурай твора і фактарамі пазамоўнага парадку. Сярод недахопаў літаратуразнаўчага падыходу ён пазначыў адсутнасць трывалай апоры на веданне моў і ў якасці прыкладу прывёў пераклады твораў брацкіх літаратур, зробленых з падрадкаўнікаў, падрыхтоўка якіх у СССР была пастаўлена на паток.

У навуковым дакладзе В. П. Рагойша канцэптуальна і дэталёва разглядае адметнасць паэтычнага блізкамоўнага перакладу, праводзіць яго сістэмны аналіз на шырокім славянскім матэрыяле. Паводле яго меркавання, індывідуальны стыль пісьменніка, нацыянальныя асаблівасці арыгінала праяўляюцца ў паэтычным творы больш тонка і разнастайна, бо яго структура багацейшая за праяўную (у яе ўваходзяць такія элементы, як рытміка і метрыка, архітэктоніка (строфіка), рыфма і рыфмоўка), і нават агульныя з прозай элементы маюць сваю спецыфіку (характарызуюцца большай

разнастайнасцю, складанасцю арганізацыі і канцэнтраванасцю). Даследчыкам адзначана важнасць вывучэння праблем паэтычнага перакладу на аснове блізкароднасных моў і з метадычнага боку: асноўныя прынцыпы агульнай тэорыі перакладу распрацоўваліся ў той час пераважна на матэрыяле рускіх перакладаў з германскіх і раманскіх моў (работы Л. С. Бархударова, І. А. Кашкіна, В. Н. Камісарава, А. В. Фёдарова і інш.).

Усходнеславянскі пераклад XX ст. прадстаўлены перакладазнаўцам як цэласная з’ява, у ім вылучаюцца роднасныя рысы і асаблівасці, прадвызначаныя характарам кантакта-генетычных сувязей і тыпалагічных сыходжанняў беларускай, рускай, украінскай літаратур. Тэарэтычнай базай даследавання службыць параўнальная паэтыка – сістэма структурных асаблівасцей мастацкага твора ў яе сэнсавыяўленчай функцыі. В. П. Рагойшам распрацаваны асновы супастаўляльнай паэтыкі як важнейшага крытэрыя эстэтычнай паўнацэннасці мастацкага перакладу (асноўныя палажэнні прадстаўлены ў работах «Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур: типология, рецепция, художественный перевод» (1993), «Параўнальная паэтыка і паэтычны ўзаемапераклад» (2011), «Параўнальная паэтыка і мастацкі пераклад» (2020)).

Параўнальная паэтыка падводзіць навуковую аснову пад супастаўленне мастацкіх структур арыгінальнага і перакладнога тэкстаў, даючы ў рукі даследчыкаў неабходны крытэрыі адэкватнасці перакладу. Па сённяшні дзень у навукавай супольнасці існуе праблема дыферэнцыяцыі перакладазнаўчых паняццяў «адэкватнасць» і «эквівалентнасць». На думку В. Н. Камісарава, тэрмін «адэкватны пераклад» мае больш шырокі сэнс і выкарыстоўваецца як сінонім «добрага» перакладу, які забяспечвае неабходную паўнату міжмоўнай камунікацыі [3, с. 233]. А. Д. Швейцэр трактуе эквівалентнасць як адпаведнасць перакладу зыходнаму тэксту, а адэкватнасць – камунікатыўным устаноўкам [4, с. 86]. В. П. Рагойша пры вызначэнні адэкватнасці прытрымліваецца функцыянальнага падыходу. На яго думку, яна дасягаецца не «перасадкай» альбо капіраваннем, а заменай на функцыянальна ідэнтычны кампанент, зыходзячы з ідэйнага зместу арыгінала, магчымасцей мовы перакладу, традыцый успрымаючай культуры [5, с. 64].

Вывучэнне эквірытмічнасці, эквірыфменнасці і эквілінеарнасці ажыццяўляецца В. П. Рагойшам з прымяненнем статыстычнага метаду даследавання на аснове агульнафілалагічнага падыходу да перакладу. Праведзеныя ім падлікі паказалі, што ў перакладах з украінскай мовы на беларускую і наадварот звычайна захоўваецца ад 35 да 55 % рыфмовых пар арыгінала, у перакладах з беларускай мовы на рускую і наадварот – ад 15 да 35 %. На аснове «Русско-белорусского словаря» С. М. Грабчыкава даследчыкам устаноўлена, што сярэдняя даўжыня рускага слова 3,59, беларускага – 3,27 складоў, найбольш ужывальных слоў, якія складаюцца з 1–4 складоў, у беларускай мове больш, чым у рускай (бел. – 82,27 %, рус. – 76,14 %), шматскладовых слоў у рускай мове 23,86 %, а ў беларускай – у два разы менш. З улікам статыстычных падлікаў вырашаюцца пытанні рыфмовай і рытмічнай адпаведнасці, даюцца парады практыкам перакладу. Пэўнымі моўнымі адметнасцямі тлумачыцца распаўсюджанне ва ўсходніх славян адных і тых жа сістэм вершавання, большая арганічнасць адных (танічнай, сілаба-танічнай), меншая іншых (сілабічнай) і прынцыповая немагчымасць трэціх (антычнай або метрычнай). Вызначана, што руская паэзія, у параўнанні з беларускай і ўкраінскай, мае большыя традыцыі танічнага верша, такіх яго відаў, як дольнік, тактавік або акцэнтны, у той час як акцэтна-складовы верш і каламыйкавы верш шаўчэнкаўскага тыпу ў большай ступені характэрны ўкраінскай паэзіі, чым беларускай і рускай.

Параўнальная паэтыка можа выступаць у якасці метадычнай базы не толькі пры супастаўленні тыпалагічна блізкіх моў. Аб гэтым сведчаць навуковыя артыкулы, напісаныя пад яго кіраўніцтвам у суаўтарстве з Чжан Лінъ, – «Танец у кандалах (Пра пераклад беларускай паэзіі на кітайскую мову наогул і Максіма Танка – у прыватнасці)» (2016) і «К вопросу об эквиритмичности в переводе с белорусского языка на китайский» (2017). Дагэтуль метадыка перакладу беларускай паэзіі на кітайскую мову ні ў беларускім, ні ў кітайскім перакладазнаўстве не закраналася. Супастаўляльны аналіз паказаў, што прадстаўленыя на кітайскай мове ўзнаўленні эквівалентны беларускім тэкстам паводле змястоўна-семантычнага напавення, але не эквірытмічны, бо сілаба-танічныя вершы М. Танка перададзены не гэлюйшы (што бліжэй па рытміцы да арыгінала), а верлібрам [6, с. 123–135].

Фарміраванне стратэгіі перакладу ў значнай ступені звязана з функцыянальнасцю і матывацыйнасцю ўзнаўлення. У гэтым кантэксце метадалагічна важным аспектам з’яўляецца распрацоўка функцый мастацкага перакладу. Прааналізаваўшы існуючыя

класіфікацыі (сярод найбольш распаўсюджаных ў перакладазнаўстве адзначаліся класіфікацыі А. Попавіча, які вылучаў інфармацыйную, грамадска-культурную і літаратурную функцыі, і В. Д. Радчука, з падзелам функцый на пазнавальную, эстэтычную, літаратуразнаўчую і моватворчую) В. П. Рагойша прыйшоў да высновы, што яны ўключаюць не ўвесь спектр уздзеяння мастацкага перакладу. На аснове культуралагічнага, сацыяльна-эстэтычнага і ідэяна-канцэптуальнага абгрунтаванняў даследчыкам вызначаны яшчэ 8 функцый – генетычная (роля перакладу ва ўзнікненні нацыянальнай літаратуры, уздзеяння на творчасць перакладчыка), ідэяна-палітычная (прыўнясенне ў свядомасць грамадства пэўных палітычных ідэй), інтэрнацыяналізуючая (удзел перакладу ў фарміраванні полікультурнасці нацыі), культураахоўная (захаванне і развіццё роднай для перакладчыка культуры), эўрыстычная (выяўленне своеасаблівага перакладчыцкага і літаратурнага таленту), пабуджальная (выклікае імкненне пазнаёміцца з арыгіналам), ілюстрацыйная (пераклад для пацвярджэння пэўных думак, меркаванняў), утылітарная (пераклад «моднага» пісьменніка, «па знаёмству», дзеля заробку і г. д.). Асабліва важным для сучаснага грамадства даследчык лічыць акцэнтацыю культураахоўнай функцыі. На яго думку, узбагачаючы ўспрымаючую літаратуру і мову, мастацкі пераклад становіцца сродкам аховы самабытнасці нацыянальных літаратур, а ў канчатковым рахунку – нацыянальных культур і моў.

Інавацыйны даследчыцкі падыход знайшоў яскравае выяўленне ў пабудове канцэпцыі мабільнасці функцый на аснове разгляду іх прадуктыўнасці ва ўмовах усеславянскай міжлітаратурнай супольнасці. В. П. Рагойшам прадэманстравана ступень актыўнасці функцый у залежнасці ад таго, на якую і з якой мовы ажыццяўляецца пераклад. Вызначана, што ў рускім перакладзе беларускай паэзіі прадуктыўны ўсе функцыі, акрамя культураахоўнай. У беларускага і ўкраінскага перакладаў рускай літаратуры зніжана азнаямленчая функцыя. У рускім перакладзе беларускай паэзіі значнай прадуктыўнасцю адрозніваюцца літаратуразнаўчая і моватворчая функцыі і г. д.

Згодна з асноўнымі палажэннямі канцэпцыі, на актуалізацыю функцый уплывае канкрэтная мэта перакладу, якая абумоўлівае не толькі тое, што перакладаць, але і як перакладаць. Вячаслаў Пятровіч адзначае, што звычайна перакладчык кіруецца адной галоўнай мэтай, але пры гэтым можа актуалізавацца не адна, а некалькі функцый: «Так, кожны таленавіты і разумны перакладчык не толькі жадае пазнаёміць свайго чытача з творами іншамоўнай літаратуры, але і імкнецца да таго, каб гэты пераклад быў адэкватны, эстэтычна паўнацэнны, каб ён пашырыў і ідэяна-мастацкі патэнцыял роднай літаратуры, стылёвыя мажлівасці роднай мовы і г. д. Такі перакладчык, нават калі ён кіруецца найперш кан’юнктурнай мэтай, актуалізуе пры гэтым азнаямленчую, пабуджальную, нацыяахоўную ці нейкую іншую функцыю мастацкага перакладу» [7, с. 81].

Агульнай стратэгічнай задачай падчас перакладу В. П. Рагойша лічыць узнаўленне эстэтычнай паўнацэннасці арыгінала, у якую ўваходзіць трыадзінства – узнаўленне сэнсу арыгінальнага твора (яго ідэянага зместу), нацыянальнай і стылістычнай адметнасці, спецыфічных мастацкіх асаблівасцей. У той жа час перакладчыцкі выбар залежыць і ад умоў перакладу. Пад знешнімі ўмовамі перакладу даследчык разумее аб’ектыўныя фактары (этнічныя, гістарычныя, сацыяльна-палітычныя, культурныя, моўныя і інш.), што ўплываюць на яго колькасныя і якасныя паказчыкі. Унутраныя ўмовы перакладу разглядаюцца як сума пазатэкставых аб’ектыўных і суб’ектыўных фактараў, якія непасрэдна звязаны з працэсам перакладу і прадвызначаюць яго вынікі (багацце нацыянальных перакладчыцкіх традыцый, ступень распрацаванасці пэўных пытанняў перакладу, адметнасць перакладчыцкага стылю і інш.).

Сярод існуючых у сучасным перакладазнаўстве тэндэнцый назіраецца зрух арыентацыі з арыгінала на тэкст перакладу і яго стваральніка – на інтэпрэтацыйнасць узнаўлення, тэзаўрус перакладчыка і інш. Неабходна адзначыць у гэтым кантэксце слушнасць меркавання В. П. Рагойшы аб тым, што выбар стратэгіі вызначаецца праз устаноўкі саміх перакладчыкаў. Значнае месца ў распрацоўках Вячаслава Пятровіча адводзіцца тым перакладчыкам, што выступаюць не толькі як адкрывальнікі твораў замежнай літаратуры для суайчыннікаў, але і як сувязісты паміж літаратурамі і культурамі, выканаўцы ўнікальнай культурнай місіі: «Роля творчай асобы ў развіцці літаратурных узаемасувязей надзвычай важная, без перабольшання – незаменная. Без сувязіста-літаратара не могуць як след функцыянаваць міжнародныя “масты дружбы”» [8, с. 97]. Сярод такіх знакавых асоб ён адзначаў М. Багдановіча, які зацікаўлена і

метадычна знаёміў сваіх чытачоў з літаратурай і культурай беларусаў, украінцаў, палякаў, чэхаў, сербаў, балгар; Р. Лубкіўскага (прадаўжальніка традыцыі, распачатай рускім перакладчыкам і бібліёграфам М. Гербелем у XIX ст.), стваральніка анталогій агульнаславянскай паэзіі «Слов’янске небо» і «Слов’янска ліра»; Д. Паўлычку, аўтара перакладных выданняў «Санеты» Я. Купалы, «Сонети. Світовий сонет»; І. Бурсава, адкрывальніка беларускай літаратуры для рускамоўнага чытача, – «Слово по кругу» ўключае вершы 33 беларускіх паэтаў-сучаснікаў, «Шаги» – яшчэ 52 паэтаў; А. Каляду, складальніка аўтарскага і жанрава-тэматычнага кантэнту замежнай літаратуры для беларусаў («бібліятэчак» Ф. Дастаеўскага і І. Буніна, зборнікаў выбраных твораў Нобелеўскіх лаўрэатаў, п’ес драматургаў і інш.). Практычны аналіз творчых прынцыпаў і падыходаў да ўзнаўлення «паўпрадаў беларускай культуры» ўвасоблены ў работах «Беларуская паэзія і творчасць Максіма Багдановіча ва ўзнаўленні Рамана Лубкіўскага» (2011), «Санетарый Янкі Купалы ва ўкраінамоўным узнаўленні Дмытра Паўлычкі» (2013), «Беларуская паэзія ў рускамоўным узнаўленні Івана Бурсава» (2014), «Перакладчыцкі вопыт Максіма Багдановіча» (2016), «Русская классическая проза в белорусскоязычных воссозданиях Андрея Каляды» (2018), «Талант перевоплощения» (2020) і інш.

Упершыню ў беларускім перакладазнаўстве ў работах В. П. Рагойшы («Пераклаў Якуб Колас» (1972), «Думкі пра аўтапераклад» (1977), «Проблемы перевода с близкородственных языков: Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод» (1980)) даследавана такая з’ява, як аўтапераклад. Вячаславам Пятровічам разгледжаны прычыны і мэты ўзнікнення аўтаперакладаў, распрацавана іх класіфікацыя, вызначана адметнасць творчага вопыту беларускіх паэтаў і празаікаў, паглыблена разуменне аўтаперакладу ў межах усеславянскай літаратурнай супольнасці. У выніку праведзенага аналізу зроблена выснова – галоўным сістэмаўтвараючым фактарам у аўтарскім перакладзе з’яўляецца мэтавая ўстаноўка аўтаперакладчыка, якая мае сваю адметнасць: пісьменнікам пры ўзнаўленні рухае імкненне падшліфаваць, дапрацаваць тэкст твора, упісаць яго ў новае сацыякультурнае і літаратурнае асяроддзе. Асабліваю ўвагу даследчык звяртае на ўнікальныя магчымасці аўтаперакладу: яго каштоўнасць не змяншаецца, калі ў тэкст уносяцца істотныя змены, ён можа выкарыстоўвацца як апошняя рэдакцыя твора і інш. На аснове вынікаў вывучэння аўтарскага перакладу Вячаслаў Пятровіч ініцыяваў стварэнне самастойнага адгалінавання – перакладазнаўчай тэксталогіі, вызначыў функцыі тэксталага-перакладазнаўца [9, с. 122–125].

Пры пабудове сістэмы ведаў пра мастацкі пераклад і яго стратэгію В. П. Рагойша выкарыстоўваў творчыя прынцыпы папярэднікаў, выдатных знаўцаў мастацкага перакладу. Так, ён адзначаў глыбіню і арыгінальнасць тэарэтычных разваг І. Франко, які яшчэ ў 1911 г. у артыкуле «Каменяры. Украінскі тэкст і польскі пераклад. Тое-сёе пра мастацтва перакладу» акрэсліў агульныя контуры параўнальнай паэтыкі, што ў далейшым стала надзейным фундаментам крытыкі перакладу. Сярод прынцыпаў рэалістычнага мастацкага перакладу (увасобленых у творчасці Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча), узятых для засваення В. П. Рагойшам ва ўласнай перакладчыцкай і даследчыцкай дзейнасці, вылучаны наступныя: адносіны да перакладу як да справы дзяржаўнай важнасці, паказчыка характару і інтэнсіўнасці культурнага ўзаемаабмену паміж народамі, каналу распаўсюджвання перадавых ідэй свайго часу, сродка выхавання інтэрнацыянальнай свядомасці чытачоў [10, с. 71], ўзмоцненая ўвага да ўзнаўлення эстэтычных вартасцей арыгінальнага твора, яго нацыянальных асаблівасцей, ідэяна-вобразнай структуры, стылю пісьменніка [11, с. 12]. Адметнасць перакладчыцкіх рашэнняў і аўтарскіх высноў знаходзілася ў полі зроку даследчыка падчас аналізу дзейнасці Р. Барадуліна, П. Броўкі, Г. Вігурскай, Н. Вылчава, Ю. Гаўрука, А. Дэйча, Н. Гілевіча, У. Дубоўкі, А. Зарыцкага, Т. Каламіец, К. Крапівы, В. Нікіфаровіча, Я. Семязона, В. Сёмухі, Б. Спрычана, М. Танка і інш.

З вектарамі развіцця айчыннага і сусветнага перакладазнаўства Вячаслаў Пятровіч добра знаёмы не толькі ў выніку шырокай даследчай работы, грунтоўнага вывучэння ўзнаўленняў перакладчыкаў-сучаснікаў, але і дзякуючы інтэнсіўнай практычнай дзейнасці, у тым ліку літаратурна-творчай і грамадскай (старшыня секцыі мастацкага перакладу СП БССР, СПБ, член Савета па мастацкім перакладзе СП СССР, удзельнік міжнародных кангрэсаў і сімпозіумаў перакладазнаўчай тэматыкі, арганізатар Міжнародных Купалаўскіх чытанняў і Міжнародных Ракаўскіх чытанняў, на якіх актыўна абмяркоўваліся пытанні перакладу, укладальнік перакладных зборнікаў –

анталогіі верша Я. Купалы «А хто там ідзе?» (з Я. Ю. Раманоўскай, 1982, 1983; з А. Р. Ляшковіч, 2018), санетаў Я. Купалы на еўрапейскія мовы (з Ж. К. Дапкюнас, 2002), твораў з літаратур блізкага замежжа «Мае браты, мае суседзі...» (з Т. В. Кабржыцкай, 2008), перакладаў з Т. Шаўчэнкі «І мёртвым, і жывым, і ненароджаным...» (з Т. В. Кабржыцкай, 2014)).

Перакладазнаўчая дзейнасць Вячаслава Пятровіча аказала несумненны ўплыў і на выбар уласных стратэгий перакладу пры ўзнаўленні твораў М. Кацюбінскага «Цені забытых продкаў» (1980), І. Франко «Народзе мой...» (2006), раманаў А. Ганчара «Твая зара» (1985), У. Яварыўскага «Марыя з палыном у канцы стагоддзя» (1990), драмы-феерыі Л. Украінкі «Лясная песня» (2021), твораў украінскіх, грузінскіх, літоўскіх, казахскіх, сербскіх, харвацкіх і баснійскіх паэтаў, што ўвайшлі ў аўтарскую анталогію «Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі» (2013).

Такім чынам, вызначэнне стратэгіі перакладу – складаны працэс, абумоўлены матывацыйнай і функцыянальнай адметнасцю, шэрагам разнастайных фактараў і ўмоў, параметрамі тыпалагічных сыходжанняў паміж мовамі, кантактна-генетычнымі сувязямі, агульнасцю і розніцай культур, індывідуальна-творчымі рашэннямі перакладчыкаў, развіццём метадалогіі перакладу. У работах В. П. Рагойшы адлюстраваны актуальныя аспекты стратэгіі перакладу, якая праяўляецца як на макраўзроўні, дзе перакладны твор з’яўляецца інструментам дасягнення пастаўленай перакладчыкам мэты (устапоўкі), рэалізацыі творчых прынцыпаў перакладу, місіі перакладчыка, так і на мікраўзроўні, калі ў цэнтры ўвагі знаходзяцца арыгінальны і перакладны твор як аб’екты сінтэтычнага разгляду, што даследуюцца шляхам кампаратывнага аналізу. Выпрацаваныя Вячаславам Пятровічам канцэптуальныя падыходы садзейнічаюць глыбіні асэнсавання паняцця «стратэгія перакладу», распрацоўцы і ўдакладненню перакладазнаўчай тэрміналогіі, метадычнай базы, утрымліваюць прыкладны патэнцыял, які можа быць выкарыстаны ў працэсе навукова-практычнай дзейнасці даследчыкамі мастацкага перакладу, сумежных галін ведаў, перакладчыкамі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Головина А. А., Крутова Ю. А. Понятие стратегии перевода // Современные научные исследования и разработки. 2018. № 11. С. 229–234.
2. Рагойша В. П. І адгукнецца слова ў словы ... : літ.-крытыч. арт., эсэ, дыялогі. Мінск : Маст. літ., 1992.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода : лингвистические аспекты. М. : Высш. шк., 1990.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты. М. : Наука, 1988.
5. Рагойша В. П. Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур : типология, рецепция, художественный перевод : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.02. М., 1993.
6. Рагойша В., Чжан Лінъ. Танец у кандалах (пра пераклад беларускай паэзіі на кітайскую мову наогул і Максіма Танка – у прыватнасці) // Польша. 2016. № 9. С. 123–135.
7. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: вучэб.-метадыч. дапам. для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі, якія навучаюцца па спецыяльнасцях 1-25 05 01 «Беларуская філалогія (па напрамках)», 1-25 05 02 «Руская філалогія (па напрамках)», 1-21 05 04 «Славянская філалогія» / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт ; В. П. Рагойша [і інш.] ; пад рэд. В. П. Рагойшы, І. А. Чароты. Мінск : БДУ, 2020.
8. Рагойша В. П. Беларуская паэзія і творчасць Максіма Багдановіча ва ўзнаўленні Рамана Лубкіўскага // Максім Багдановіч і сучасны літаратурны працэс: матэрыялы Міжнар. навук. канф., прысвеч. 100-годдзю першых публікацый вершаў Максіма Багдановіча. Мінск : РІВШ, 2011. С. 97–102.
9. Рагойша В. П. І нясе яна дар... Беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах. Мінск : Маст. літ., 1977.
10. Рагойша В. П. Вяршыні. Мінск : Універсітэцкае, 1991.
11. Рагойша В. П. Пра мастацкі пераклад жартам і ўсур’ёз // В. П. Рагойша. Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі : кніга перакладной паэзіі. Мінск : Кнігазбор, 2013. С. 3–12.